

РОЗРОБЛЕННЯ ПІДРУЧНИКА НОВОГО ПОКОЛІННЯ ДЛЯ КУРСІВ ЗА ВИБОРОМ У ЗМІСТІ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Л. В. Клюй,

аспірант Інституту педагогіки НАПН України

У статті обґрунтовано основи розроблення підручника/посібника нового покоління для соціального педагога курсу за вибором у змісті психолого-педагогічних дисциплін. Наведено модульний фрагмент «Соціалізація» авторського курсу за вибором «Соціально-педагогічна діяльність в умовах вітчизняної школи: проблемні питання» у змісті психолого-педагогічної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Ключові слова: курси за вибором, майбутні соціальні педагоги, психолого-педагогічна підготовка, підручник/посібник нового покоління.

Постановка проблеми. Фах соціального педагога на сучасному етапі розвитку забезпечує можливість усунути суперечність між об'єктивними потребами суспільства у професійно компетентних соціальних педагогах, необхідністю підвищення якості підготовки студентів і недостатньою реалізацією інтегративних зв'язків психолого-педагогічних дисциплін та фахових методик. З огляду на окреслену суперечність проблему підготовки соціальних педагогів наразі висвітлено недостатньо ґрунтовно в науковій літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, присвячені структуруванню змісту навчальної дисципліни, визначенню етапності фахової діяльності, розкрито у психологічних і педагогічних науках з теоретико-методологічних аспектів соціально-педагогічної діяльності такими науковцями, як В. Андрущенко, В. Бочарова, І. Зверева, І. Зимня, А. Капська, І. Козубовська, С. Мельничук, Є. Холостова, О. Яременко. Окремі наукові засади соціально-педагогічної діяльності послідовно висвітлено у працях Б. Вульфова, Л. Димитрової, І. Зверєвої, І. Миговича, А. Мудрика; аспекти фахового становлення соціального педагога розкрито в наукових дослідженнях В. Бочарової, Н. Клименко, О. Ляшенко, Ю. Поліщук, В. Сластьоніна, Н. Шмельової. Також визначено зміст, розроблено основні напрями соціально-педагогічної діяльності в Україні (В. Бех, А. Капська, М. Лукашевич, І. Мигович, О. Межирицький, С. Пашенко, Ю. Поліщук).

Уявлення майбутніх фахівців про напрями діяльності соціального педагога достатньо обмежене, усталене. Виникає суперечність між усталеною підготовкою соціальних педагогів, з одного боку, і потребами суспільства у спеціалістах, відсутністю досвіду й необхідних дидактичних умов для підготовки

спеціалістів, з іншого. Зокрема, на рівні дидактичного супроводу актуальним є питання розроблення навчальної літератури нового покоління у процесі фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Формулювання цілей статті. *Мета статті* – розробити основи підручника/посібника нового покоління для соціального педагога курсу за вибором у змісті психолого-педагогічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Дидактичні чинники формування навчальних курсів у змісті фахової підготовки майбутніх фахівців впливають на перебіг і результат навчально-виховного процесу. За природою та генезисом виокремлено чотири *генеральні* чинники: навчальний матеріал, організаційно-педагогічний вплив; здатність тих, хто навчається, до навчання; час. Чинники, що впливають на процес формування навчальних курсів для вищої школи, узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Чинники формування навчальних курсів вищої школи

Генеральний чинник	Комплексні чинники	Загальні чинники
Навчальний матеріал	Когнітивна інформація	Кількість навчального матеріалу, його якість, форма викладу
	Дидактичне оброблення	Спосіб викладу, структура та доступність викладу
Організаційно-педагогічний вплив	Навчальна діяльність на аудиторних заняттях	Форми навчання, тип і структура навчального заняття, практичне застосування знань, умінь, контроль та перевірка результатів роботи

Генеральний чинник «навчальний матеріал» містить у собі загальні причини інформаційного походження, тобто всі характеристики навчального матеріалу: кількість, його якість, форма викладу тощо. Обсяг навчального матеріалу зумовлюється такими конкретними показниками, як кількість нових для студентів понять, кількість усіх понять, кількість інформаційно-сміслових елементів знань, а якість – складністю матеріалу, яку можна оцінити шляхом аналізу нових зв'язків або кількістю нових операцій, формою викладу (предметна, образна, символічна, логічна тощо).

Практична реалізація зазначених чинників формування навчальних курсів у вищому закладі освіти забезпечує можливість: здійснити оптимальний вибір способу наповнення й упорядкування (структуризації) змістового блоку навчального курсу базової фахової підготовки та курсу за вибором; визначити види навчальних занять і їх послідовності, які за мінімально можливий сумарний навчальний час уможливають навчальний ефект; розробити систему контрольних завдань навчального курсу, що задовольняє принципи контролю

та чітко встановлює, на якому рівні засвоєні студентами навчальні елементи курсів. Вивчення курсу за вибором передбачає розроблення навчальної літератури нового покоління, яка б урахувала динамічні зміни, що відбуваються у змісті вітчизняної та зарубіжної соціально-педагогічної думки.

Традиційна книга є лінійною, вербальною, статичною, тоді як електронна становить більш складну структуру, оскільки вона структурована, віртуальна, динамічна тощо, тобто гіпертекстова. Водночас зауважимо, що традиційна книга також є деякою мірою гіпертекстовою: використовується не лише вербальна (словесна), але і таблична, зображальна, формульна й інші знакові системи. Складна архітектоніка досягається спіралеподібним викладом, детальною рубрикацією, оригінальністю верстки.

Головною вимогою узагальнення навчального матеріалу є основні висновки, рекомендації та прогнозування/перспективи подальшого розвитку/розроблення змісту навчального курсу за вибором, що має враховувати такі аспекти: узагальнення інформації, викладеної в основній частині навчального видання, основні висновки і тенденції розвитку основної навчальної дисципліни/курсу; коротку характеристику основних нерозв'язаних або важко розв'язуваних проблем; рекомендації щодо подальшого вивчення певної навчальної дисципліни, дискурс самостійного читання спеціальної літератури; прогноз розвитку навчального курсу за вибором; завершення навчального видання.

Важливим вважається структурне членування предмета викладу; його основи можуть складати такі принципи:

- методичний (за основними методами і відповідними процесами дослідження, розробками предмета);
- класифікаційний; функціонально-цільовий (за тими завданнями, які реалізують досягнення накресленої мети, здійснення конкретних функцій, властивостей, характеристик);
- структурно-технологічний (за основними етапами, процесами, напрямками розвитку будь-якої галузі наукового дослідження, проектування, застосування).

Нині актуальним є питання розроблення підручника/посібника нового покоління для соціального педагога курсу за вибором у змісті психолого-педагогічних дисциплін. Теорія підручника розвивається на межі педагогіки, психології, базових наук, книгознавства і покликана встановити закономірності та правила створення оптимальної форми допомоги задля зафіксованого соціальним замовленням обсягу змісту освіти, що підлягає структуруванню відповідно до програми.

Два основні компоненти підручника – текстового та позатекстового/гіпертекстового – мають становити функціональну єдність, уможливаючи реалізацію завдань, що розв'язуються за допомогою підручника в організації та систематизації процесу отримання знань, формування навичок і вмій у галузі психології, педагогіки/соціальної педагогіки.

Текстовий компонент підручника/посібника для соціального педагога становить триєдність текстів – основного, додаткового, пояснювального. При цьому основні тексти можуть поділятися на теоретико-пізнавальні (основні терміни; наскрізні (ключові) поняття та їх визначення; характери основних теорій, провідних ідей; висновки) та інструментально-практичні, що передбачають характеристику методів пізнання, правил застосування знань, способи засвоєння й самостійного пошуку знань; опис завдань, вправ, експериментів; складання самостійних робіт; систематизуючий та інтегрувальний навчальний матеріал.

Навчальний пакет становить комплект дидактичних матеріалів, розрахованих на самостійну, зазвичай індивідуальну, роботу студентів з окремих розділів навчального курсу. До навчального пакету входять: навчальні посібники, керівництво (або набір вказівок) з організації самостійної навчальної діяльності; засоби стандартизованого контролю, додаткового та допоміжного навчання, що передбачають досягнення запланованих навчальних результатів. Діяльність викладача має організаційно-консультативний характер. Навчальний пакет послідовно орієнтує студентів на заздалегідь поставлені та чітко виражені навчальні цілі. Створення і використання навчального пакету пов'язані з розвитком програмового навчання та педагогічної технології на сучасному етапі інформатизації вищої школи. У процесі застосування навчального пакету передбачається планування роботи студентів, у тому числі типові елементи дидактичного програмування: постановка мети, подання інформації, тестування, корекція навчання відповідно до досягнутих проміжних результатів. Навчальний пакет відтворює навчальний цикл і розрахований на програмування навчальної діяльності студентів.

У низці випадків навчальні пакети містять модулі, у змісті яких виокремлено матеріал різного рівня складності та передбачено можливість диференційованого навчання або альтернативні способи досягнення дидактичних цілей, опрацювання матеріалу відповідно до індивідуальних переваг, стилів навчальної роботи.

Сучасні студенти – майбутні соціальні педагоги – є активними респондентами стосовно розроблення структури та змісту матеріалів із навчальних курсів психолого-педагогічного циклу; на їхню думку, окрім «лінійного», тобто традиційного викладу матеріалу, що вимагає читання поспіль, необхідно розробляти нові форми подання навчальної інформації, розширювати систему жанрів навчально-педагогічної літератури.

За результатами проведеного нами анкетування, серед випускників бакалаврату психолого-педагогічного факультету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький університет імені Б. Хмельницького» подано рекомендації щодо розроблення змісту навчально-методичних комплексів. Робоче визначення підручника для вищої школи є таким: змістовний, широкодоступний вид навчальної літератури, що відтворює як традиційні, так і останні досягнення в конкретній галузі знання (психолого-педагогічній) і діяльності.

Анкетування майбутніх соціальних педагогів засвідчило, що абсолютна перевага надається *збірникам вправ, задач, завдань, ситуацій*; друге місце за ранжуванням було відведено *підручнику/навчальному посібнику*, що відтворює матеріал навчальної програми; на третьому місці – *відеоматеріали*; на четвертому – словник термінів і понять конкретної галузі знання, що сприяє формуванню спеціальних компетенцій у структурі дидактичної компетентності майбутнього фахівця; на останніх місцях ранжування перебувають *хрестоматія, методичні рекомендації та розробки* з порушеної теми, статистичні таблиці.

Коментарі студентів щодо збірника із психолого-педагогічних питань і завдань (проблемних ситуацій): має високу оцінку соціальних педагогів за практичну спрямованість; відеоматеріали – за наочність, суміщення швидкості отримання інформації з міцністю засвоєння; словник – за стислість, інформативність та систематичність подання навчального матеріалу.

Майбутні соціальні педагоги запропонували аналітичні та жанри навчальної літератури. Наприклад, підручник-хрестоматія має практичне значення у зв'язку з тим, що в навчальній книзі, окрім викладення теми, можуть міститися окремі ановані конспекти або статті з аналогічною, альтернативною точкою зору, базові статті основоположників певної концепції. Підручник-хрестоматія може мати іменний словник-довідник, що містить бібліографію та професійно-наукову характеристику провідних представників вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної думки.

Підручник-словник-довідник може становити книгу, що містить, окрім викладу теми, словник із дефініціями і, можливо, з перекладом термінів іншими мовами задля здійснення компаративного аналізу. Таке навчальне видання допоможе студентам психолого-педагогічних спеціальностей зорієнтуватися в потоці навчальної інформації.

Робочий зошит-довідник може містити, окрім завдань і проблемних ситуацій, короткі хронологічні, фактологічні, статистичні й інші довідкові матеріали.

За конкретної галузі педагогіки і психології може бути створений психолого-педагогічний практикум із унесенням до нього навчально-методичних матеріалів задля семінарських і практичних занять, зі структурно-логічними схемами і таблицями, навчальними (дидактичними) іграми, запитаннями для контролю та самоконтролю, тематикою доповідей, рефератів і повідомлень, методичними рекомендаціями щодо організації самостійної роботи студентів, контрольними тестами, словником-довідником із базовими поняттями навчального курсу.

Найпродуктивнішим способом засвоєння інформації студенти вважають співвіднесення матеріалу лінійного (звичайного) навчального тексту з текстовою таблицею, у клітинах якої відображаються лише фрагменти тексту, і студенту необхідно зрозуміти матеріал, проаналізувати його та доповнити таблицю.

З урахуванням зазначених чинників, принципів і результатів анкетування було розроблено курс за вибором «Соціально-педагогічна діяльність в умовах вітчизняної школи: проблемні питання у змісті психолого-педагогічної підготовки майбутніх соціальних педагогів». Наводимо фрагмент курсу за вибором, зокрема модуль «Соціалізація».

Тема: Поняття соціалізації й адаптації в соціальній роботі як взаємопов'язаних механізмів (2 год)

1. Розкрити взаємозв'язок понять: адаптована/соціалізована особистість.
2. Розкрити суть поняття «соціальна адаптація».
3. Розкрити спільні та відмінні риси адаптації й соціалізації.
4. Розкрити діалектичну взаємодію процесів соціалізації й адаптації
5. Розкрити суть і зміст соціальної адаптації.
6. Проблема адаптації – це першочергово біологічна, психологічна чи соціальна проблема?
7. Чому адаптацію вважають біопсихосоціальним феноменом?
8. Дайте визначення соціальної адаптації та розкрийте її основні ознаки.
9. Перерахуйте й охарактеризуйте механізми адаптації.
10. Які стратегії адаптації виділяються на соціологічному рівні?
11. Розкрийте суть нормальної, девіантної та патологічної адаптації.
12. Розкрийте зміст моделі незахисних адаптивних процесів.
13. Назвіть та проаналізуйте методи соціальної адаптації, що застосовуються у соціальній роботі.
14. Охарактеризуйте зміст та основні етапи технології соціальної адаптації.

Теми рефератів

1. *Трудова адаптація молоді та механізми її регулювання: досвід діяльності молодіжного центру праці регіону.*
2. *Проблема зайнятості молоді та шляхи її розв'язання в Україні.*
3. *Роль соціальних служб у розв'язанні проблеми зайнятості молоді.*
4. *Форми і методи сприяння працевлаштуванню та вторинній зайнятості молоді.*
5. *Технології соціально-трудової адаптації молоді в зарубіжних країнах та можливість їх запровадження в Україні.*
6. *Роль Інтернет-ресурсів у соціальній роботі. Скласти банк даних веб-сайтів, у яких подається інформація, що може бути використана молоддю людиною, яка має проблеми з працевлаштуванням.*
7. *Здійсніть аналіз соціальних проектів (Інтернет). Підготуйте повідомлення про два з них, які спрямовані на вирішення проблеми зайнятості молоді.*
8. *Фактори, що визначають успішність шлюбно-сімейної адаптації (мотивація укладання шлюбу, дошлюбна поведінка та установки тих, хто укладає шлюб, підготовленість до шлюбу, вплив батьківської сім'ї, характерологічні особливості подружжя, загальні адаптаційні здібності до міжособистісної взаємодії).*

9. *Проблеми соціальної адаптації вихованців інтернатних закладів.*
10. *Нормативно-правова база соціального захисту випускників інтернатних закладів.*

Самостійна робота

1. *Способи розв'язання проблем адаптації випускників дитячих будинків.*
2. *Соціальна адаптація ВІЛ-інфікованих молодих людей.*

Тема: Соціальна профілактика (2 год)

1. Створіть банк методів, які можуть бути використані у процесі соціальної профілактики. Там має бути представлено не менше 5 педагогічних, 5 психологічних, 5 соціально-економічних методів. Для кожного методу визначте результат, який може бути досягнутий.

2. Сформулюйте перелік основних причин досліджуваного явища (за варіантами).

3. Визначте 7–8 основних методів, які можна використати з метою профілактики досліджуваного явища.

4. Проаналізуйте відповідну державну програму профілактичного характеру. Визначте, на які методи вона спирається.

5. Проаналізуйте, чи передбачено у відповідній програмі вплив на всі його причини. Зробіть висновок.

6. Соціальна робота у притулках для неповнолітніх: зміст і методи діяльності соціального працівника.

7. Розробити профілактичну програму: 1) формування здорового способу життя у вищому навчальному закладі; 2) правова освітатa правове виховання для професійно-технічного училища; 3) забезпечення трудової зайнятості молоді; 4) запобігання небажаній вагітності; 5) запобігання експлуатації дитячої праці.

Теми рефератів

1. *Профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі.*
2. *Формування здорового способу життя у ВНЗ.*
3. *Сучасний стан народження дітей неповнолітніми матерями.*
4. *Сучасний стан експлуатації дитячої праці.*
5. *Сучасний стан молодіжного безробіття.*
6. *Профілактика молодіжного алкоголізму, наркоманії, токсикоманії в Україні.*
7. *Профілактика насильства у родині.*
8. *Профілактика поширення ВІЛ.*
9. *Профілактика соціального сирітства.*
10. *Профілактика дитячої безпритульності.*

Самостійна робота

1. Запропонувати тематику і зміст інтерактивних дискусій з різними категоріями молоді.

2. Вітчизняний та закордонний досвід соціальної роботи з безпритульними дітьми.

Тема: Соціальна реабілітація

1. Мета та завдання, зміст і види реабілітації інвалідів.
2. Порівняльний аналіз понять: соціальна реабілітація інвалідів, соціальне обслуговування інвалідів, соціальне забезпечення інвалідів.
3. Професійна реабілітація інвалідів і механізми її забезпечення.
4. Специфіка соціальної реабілітації дітей-інвалідів. Суть ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів.
5. Роль державних і громадських організацій у соціальній реабілітації інвалідів.
6. Ознаки бездомності та маргінальності.
7. Порівняльний аналіз: соціальне обслуговування та підтримка бездомних.
8. Процес надання соціальної допомоги бездомним.
9. Розробити програму ресоціалізації бездомних громадян у центрі соціальної реінтеграції й адаптації для певної категорії клієнтів: особи з числа дітей-сиріт.

Теми рефератів

1. *Нормативно-правові механізми соціальної реабілітації інвалідів.*
2. *Зміст процесу соціальної реабілітації інвалідів.*
3. *Вітчизняний досвід надання соціальної допомоги бездомним: діяльність благодійного фонду.*
4. *Вітчизняний досвід надання соціальної допомоги бездомним: діяльність громадських організацій.*
5. *Вітчизняний досвід надання соціальної допомоги бездомним: досвід соціальної підтримки бездомним у регіоні.*
6. *Моделі надання соціальних послуг бездомним у регіоні.*
7. *Моделі надання соціальних послуг бездомним у країнах Західної Європи.*

Самостійна робота

1. Підготуватися до дискусії «Інвалід у сучасній соціокультурній дійсності: зміна пріоритетів».
 2. Соціальна реабілітація молодих людей, які повернулися з місць позбавлення волі.
 3. Написати реферат/зробити доповідь.
- Отже, сучасний підручник/навчальний посібник для майбутніх соціальних педагогів у змісті курсів за вибором має передбачати розроблення не лише інформаційного забезпечення навчального процесу, а й системи організації й управління навчальною інформацією, її перероблення.

Структурування навчального матеріалу в підручниках/посібниках для студентів психолого-педагогічних спеціальностей визначає зміст спеціаль-

них компетенцій, сприяючи формуванню фахової компетентності майбутніх соціальних педагогів.

Література

1. Якубенко К. В. Современные отечественные и зарубежные парадигмы социальной работы: социологический анализ : дис. ... канд. социол. наук : 22.00.04 / К. В. Якубенко. – М., 2003. – 157 с.
2. Berger P. The Social Construction of Reality / P. Berger, J. Thomas. – Harmondsworth, Middlesex, Penguin, 1983 ; Greif C. Ceimical Social Work in the Ego-Systems Perspective / C. Greif, A. Lynch. – New York : Colombia University Press, 1971. – 312 p.

References

1. Yakubenko K. V. Sovremennye otechestvennyye i zarubezhnyye paradigm sotsialnoi raboty: cotsiologicheskii analys : dys. ... kand. cotsiol. nauk. – М., 2003. – 157 s.
2. Berger P. The Social Construction of Reality / P. Berger, J. Thomas. – Harmondsworth, Middlesex, Penguin, 1983 ; Greif C. Ceimical Social Work in the Ego-Systems Perspective / C. Greif, A. Lynch. – New York : Colombia University Press, 1971. – 312 p.

Клюй Л. В.

РАЗРАБОТКА УЧЕБНИКА НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ ДЛЯ КУРСОВ ПО ВЫБОРУ В СОДЕРЖАНИИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ

В статье обоснованы основы разработки учебника/пособия нового поколения для социального педагога курса по выбору в содержании психолого-педагогических дисциплин. Приведен модульный фрагмент «Социализация» авторского курса по выбору «Социально-педагогическая деятельность в условиях отечественной школы: проблемные вопросы» в содержании психолого-педагогической подготовки будущих социальных педагогов.

***Ключевые слова:** курсы по выбору, будущие социальные педагоги, психолого-педагогическая подготовка, учебник/пособие нового поколения.*

Cluj L.

DEVELOPMENT OF NEW TEXTBOOKS FOR ELECTIVE COURSES IN THE CONTENT OF THE PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS

In the article the basis for development of the tutorial/guide a new generation of social teacher optional course in the contents of psychological and pedagogical disciplines. A modular portion of the «socialization» of copyright optional course «Socio-educational activities under the national school: problematic issues» in the content of the psychological-pedagogical training of future social workers.

Structuring grounded object presentation based on methodical, purposeful and functional-structural and technological principles. Taking into account these

factors, the principles and the results of a questionnaire designed optional course «Socio-educational activities under the national school: problematic issues» in the content of the psychological-pedagogical training of future social workers. A fragment of elective courses, the module «socialization».

We prove the point of view that the structuring of educational material in textbooks for students of psychological and pedagogical skills determines the content of specific competencies, favoring the formation of professional competence of the future social teachers.

Keywords: *elective courses, future social workers, psycho-pedagogical training, tutorial/guide the new generation.*